

Ön Deception har en dramatisk historia med valfångstjakt, vulkanutbrott och som hemlig bas under andra världskriget.

Pelagic Australis i en kall, styv kuling på väg norrut mot Kap Horn.

Åsnepingviner tillsammans med sälar och sjöfågel är de enda bofasta på ön.

DEN SVARTA ÖN I ANTARKTIS

Med Skip Novaks båt Pelagic Australis går det att segla till de mest märkliga och avlägsna platser. Följ med till mystiska Deception, vulkanön 400 sjömil söder om Kap Horn.

TEXT & FOTO: HASSE BAUER

Rullflocken är inrullad och storseglet beslaget. Vi går för motor, en rejäl dieselmotor trycker oss fram genom det lugna Bransfieldsundet.

Klockan är runt ett på natten. Utmed havsytan är det kolsvart men högt däruppe i oändligheten gnistrar stjärnorna. Vintergatan lyser tydligt och stjärnbilden Södra korset påminner oss om att vi är långt, långt hemifrån.

Isbergen är alltid ett hot, men efter drygt två veckor vid Antarktiska halvön och inne i Weddelhavet har vi vant oss. Isbergen upplevs inte så dramatiska längre och förresten är det ganska onödigt med en isbergsvakt framme vid masten. Föröver och utmed havsytan är det ändå totalt mörker.

Däremot ser vi vid navigationsbordet två ljusgröna fläckar på radarskärmen. Det är radarekon från isberg. Det ena ligger drygt en sjömil norrut, det andra två sjömil åt sydväst. Ingen fara.

STORT TURISTMÅL

Vi är på väg till ön Deception, fritt översatt Bedrägeriets ö eller Missuppfattningens ö. Även Illusionens ö skulle fungera som översättning. Ordet deception har många tvetydiga betydelser, vilket väl stämmer överens med verkligheten på denna märkliga ö i Antarktis. Ön är en varm vulkanö, fortfarande aktiv, som med sin kratertopp sticker upp ur Antarktis iskalla vatten. En kolsvart lava-ö ensam i ett land som till största delen består av vita glaciärer.

Samtidigt är Deception ett stort turistmål. Närmare 10 000 turister besöker ön varje år under januari och februari. Det är bara då, under den antarktiska sommaren, som turister ombord på kryssningsfartyg och en och annan seglare kan ta del av öns mystik. Det är då det är isfritt inne i den jättelika kraterviken. Vulkanbergets cirkelformade kratertopp ligger i höjd med havsytan och bildar därmed en stor lagun med

flera platser som erbjuder skyddade hamnar för både rykande stormar och jättelika isberg.

Kratertoppen har en öppning på östra sidan och där går det att ta sig in med båt från havet.

Ingen fyr, ingen båt, ingenting i sikte. Bara svart natt och ganska kallt, tre till fyra plusgrader. Vi närmar oss och på radarskärmen får vi eko från land. Vi söker efter öppningen, det lilla sundet i kratertoppen. På radarskärmen ser vi ett mörkt område mellan två ljusgröna landmassor. Där ska vi in, in i sundet Neptunes Bellows (Neptuns Bälge).

Sen ser vi fyren, några svaga, vita blänk, svagare än på en normal lysboj. Femtio meter till land på var sida, men något land ser vi inte. Bara mörker. Ganska läskigt. Vi girar styrbord och kommer in i Whalers Bay. Klockan är fyra på morgonen och det dröjer ytterligare någon timme innan gryningen sätter ljus på Deception och Whalers Bay.

NORRMÄN BYGGDE STATIONEN

Whalers Bay betyder Valbukten, men det riktiga namnet borde vara Nya Sandefjord. Det var så de norska sjömännen och valfångarna kallade viken när de här byggde en av Antarktis första och största valfångarstationer för 100 år sedan.

Nya Sandefjord? Det har jag ingen aning om när jag kryper ner i kojens och drar igen sovsäcken. Det är fortfarande mörkt och jag har ännu inte sett något av den märkliga ön. Besöket får vänta till i morgon förmiddag, först lite sömn.

De riktiga svaren på Deceptions dramatiska historia får jag först efter några månader, väl hemma igen. Jag ringer upp Gustav Rossnes på Riksantikvarien i Oslo. Han ska enligt Hvalfångstmuseet i Sandefjord vara en →

SKIP NOVAK

• James "Skip" Novak, 58 år, är en internationellt erkänd seglare, tidigare som havskappseglare och numera som lång- och äventyrsseglare. Han kappseglade första gången jorden runt i Whitbread 1977 och levde som professionell havskappseglare fram till början av 90-talet. Då startade han sina seglingar med betalande gäster till avlägsna platser som Kap Horn och Antarktis.

• Skip Novak har stor kunskap om segling i svåra, kalla och otillgängliga farvatten. Han är också en erkänd bergsklättrare och isdykare.

• Novak har många kopplingar till Sverige, dels genom vänner från Whitbread 1985/86 då fem svenskar seglade ombord på Drum där Skip var skeppare, dels genom att han ingår i klädföretaget Sail Racings testteam tillsammans med svenskar som Magnus Holmberg, Anna Kjellberg och Klabbé Nylöf.

Kollagret med rester från både den norska och brittiska tiden på ön.

→ expert på Norges sydligaste valfångststation. Mycket riktigt.

– Mannen bakom den norska stationen på Deception hette Adolf Amandus Andresen. Han har oförtjänt kommit i skuggan av den mer berömda Carl Anton Larsen som startade valfångststationen i Grytviken på Sydgeorgien, säger Gustav Rossnes.

EN ÄVENTYRLIG MAN

Andresens levnadsöde var minst sagt äventyrligt. Han växte upp i Sandefjord, gick tidigt till sjöss och hamnade till slut i södra Chile. Där, vid Magellans sund och de höga bergen i Patagonien och de kalla och stormiga vattnen runt Kap Horn, såg han en framtid. Det gick bra för Andresen. På bara några år skapade han en liten flotta av valfångstbåtar. 1906 gav han sig iväg söderut på en valfångstexpedition till Sydshetlandsöarna och Antarktiska halvön. Det var då, i Bransfieldsundet, som han för första gången såg den svarta vulkanön. Hans båt stävade in genom Neptunes Bellow och han förstod vilken bra bas för valfångst den stora viken direkt om styrbord skulle kunna bli.

**"Kom inte hit!
Det här är mitt område"**

Jag sover lite längre på morgonen. De som slapp nattvakten igår är redan på väg in till stranden med jollen. Med en rykande het kopp kaffe i handen går jag upp på däck. Det är fuktigt och dimmigt. En svag, kylig bris blåser in från nordväst.

Dimman är inte värre än att jag ser land. På stranden väller det upp vit rök, ungefär som när man häller vatten på de sista resterna från en brasa som ligger och pyr. Det är Deceptions inre som gör sig påmint. Varma, underjordiska källor trycker upp 80–90-gradigt vatten som rinner från stranden ner i fåror till det iskalla havsvattnet. Här har naturen skapat sin egen ångbastu.

LIGNAR TRYCKKOKARE

I diset skönjer jag några byggnader, slitna och övergivna. Hela Whalers Bay är insvept i ett gråtonat töcken – grått dis, svart lavastrand, vit rök, grå byggnader. Stilla. Tyst. Ödsligt.

Gråskalan bryts av en dov rödbrun nyans. Det är färgen på de gamla rostiga tankarna till valkokeriet, cirka tio meter höga och säkert med en diameter på

över 20 meter. Tankarna eldades på som stora tryckkokare för att skapa vattenånga som i sin tur användes för att framställa olja från de slaktade valarna.

BODDE MED KATT OCH PAPEGOJA

Det var här de slet, de norska valfångarna med Andresen i spetsen. Med hjälp av Gustav Rossnes efterforskningar träder det fram en bild om hur det såg ut här för 100 år sedan, till och med före de stora tryckkokarna kom till ön.

"... efter en skarp gir breder valstationen ut sig, säkert skyddad i en ganska stor vik som tillhör den ännu större kraterbassängen på denna märkliga och ändå pittoreska ö. Vi ser två tremastade segelfartyg och två större ångbåtar omringade av flera mindre ångdrivna valbåtar... Rester från valar flyter omkring i viken och valkroppar som väntar på att bli slaktade ligger långskepps vid de olika båtarna. Stanken är olidlig."

Det var fransmannen Jean Charcot som gjorde de anteckningarna under ett besök på Deception i början av förra seklet. Charcot fick då äran att träffa självaste Andresen. Han bodde tillsammans med sin hustru, en angorakatt och en papegoja i en lyxig officersmäss ombord på ett av de större valfångstfartygen. Andresen var först att se vilka möjligheter som fanns på Deception. Här fanns sötvatten i mängder året runt, vilket var en nödvändighet för bearbetningen av valarna, skyddad hamn från både stormar och isberg. På land utmed stranden var det barmark, ingen is eller snö som försvårade arbetet. Och utanför ön simmade valarna.

SÄLEN VISAR TÄNDERNA

Framför de övergivna byggnaderna sträcker en pålsäl stolt upp sin spetsiga nos. Arrogant, med avvaktande blick och neddragna mungipor verkar den vilja säga: "Kom inte hit! Det här är mitt område."

Vi smyger fram på huk men kommer för nära. Direkt visar sälen sina tänder. Vi ryggar tillbaka och förstår att vi inte ska gå närmare.

En gulrostig gjutjärnsspis, stor nog att en gång ha fungerat för att ge varm mat åt 200 man, står ensam kvar på en husgrund. Väggar och tak har rasat, men grunden och cementtrappan är kvar. En ensam pingvin hoppar lojt ner för trappan när vi närmar oss. Plankor och husrester ligger kvar runt marken, som om huset revs igår. Det var här i massen de åt och fick en stunds vila, valarbetarna på stationen Hektor.

INTE STÖRA DJURLIVET

Bakom massen ligger baracken där manskapet bodde. Det är något av ett under att den fortfarande står kvar. Stora delar av väggarna är borta, men taket är kvar även om det bägnar betänkligt på sina ställen. Tegelstenar gjorda i Norge ligger utspridda lite varstans, kollagret är fullt till hälften. Trappan upp till vinden ser ut att kunna ramla ner när som helst, men det är ändå värt ett försök att ta sig upp.

Uppe på vinden ligger gamla tidningar slängda. Tidningarna är engelska och från 1956. Det var på →

Pelagic Australis – byggd för issegling

Pelagic Australis är byggd i aluminium och specialgjord för segling i farvatten med mycket is. Båten byggdes av South African Shipyards i Durban i Sydafrika och sjösattes i september 2003.

Båten ägs av Skip Novak som seglar med betalande gäster, äventyrare, film- och vetenskapliga expeditioner i farvattnen runt Kap Horn och Antarktis.

Att hyra hela Pelagic Australis är dyrt, cirka 3 000 dollar per dag för tio personer. Det finns även möjlighet att segla med som enskild gäst tillsammans med andra till paketpriser. Se mer på www.pelagic.co.uk.

PELAGIC AUSTRALIS roder och köl är höj- och sänkbara. Det gör det möjligt att gå in i grunda och oupptäckta vikar, söka skydd från alltför kraftig drivis och låta skrovet stå upprätt på sjöbotten vid ebb i tidvatten. Runt hjälpmotorns propeller finns en kraftig förstärkning som skyddar mot isflak.

Pelagic Australis konstruerades med utgångspunkt från en väl fungerande styrhytt på däck (pilot house). Där finns en styrplats, navigationsutrustning och navigationsbord, garderob för regnställ och stövlar som värms upp från båtens centralvärmare samt en brits för fyra till fem personer. Andra halvan av däckshytten är en typ av farstu med direktkontakt till rorsman på däck och de besättningsmän som jobbar med seglen. I "farstun" sitter man skyddad från vind och brottsjör.

UNDER DÄCK ÄR Pelagic Australis enkel och funktionell. Ett viktigt krav vid sådana här extrema seglingar är att vara varm och torr. Det ska Reflexvärmaren se till, samma typ av värmare som finns i många svenska och danska fisketrålare. Pelagic Australis har ett genomgående tema – om det inte är nödvändigt så ska det inte finnas ombord. Anledningen är enkel, ju fler saker man har ombord, desto mer kan gå sönder. Därför finns till exempel ingen hydraulik för rullflocksystemen eller elektriska vinschar. Ingen mikrovågsugn, disk- eller tvättmaskin som brukar finnas ombord på segelbåtar av den här storleken. Det

finns heller ingen kyl- eller frys. Det är tillräckligt kallt i förpiken för att lagra mat och andra förnödenheter.

UNDANTAGET SOM bekräftar regeln vad gäller enkelhet ombord är kommunikationsdelen som består av:

- Inmarsat Nera Fleet 77 Satellit-terminal – röst och data 64 K
- Inmarsat C Satellit-terminal – för e-post/fax mottagning och sändning
- SSB-radio – för kommunikation med andra fartyg samt amatörradio
- Iridium-antenn för användning av besättningens satellit-komradio.
- Stationär VHF-sändare/mottagare
- Fyra stycken Icom bärbara VHF-sändare/mottagare

ÖVRIG UTRUSTNING

- Två gummijollar med 25 hk utombordare
- Dykkompressor – Bauer Utilus 10, 225 Bar
- Dykartuber – 8 x 12 liter

På Pelagic Australis kan besättningen söka skydd i båtens styrhytt.

DATA/Pelagic Australis
Längd ö a: 22,5 meter
Längd v l: 16,2 meter
Bredd: 5,9 meter
Djup min: 1,2 meter
Djup max: 3,9 meter
Segelyta, kryss: 264 kvm
Segelyta, max: 414 kvm
Displacement: 48,4 ton
Bränsletankar: 6 500 liter
Vattentankar: 1 200 liter
Antal kojor: 12 stycken

→ den tiden baracken och Hektors andra gamla byggnader nyttjades av British Antarctic Survey. Engelsmän bedrev forskning på ön, även om bemanningen av Deception-stationen framför allt var ett politiskt spel för att göra anspråk på den här delen av Antarktis som brittiskt territorium.

Idag lyder Antarktis under ett fördrag; The Antarctica Treaty, en sammanslutning av länder där bland andra Sverige ingår. Fördraget har skapat en mängd regler för att trygga Antarktis framtid som en kärnvapenfri, icke nationalitetsbunden jättelik nationalpark.

För oss som är här och besöker denna oslagbara vildmark är regeln ”Lämna ingenting kvar och ta inte med dig något härifrån” den enklaste och nyttigaste att följa. Att inte störa djurlivet är en annan självklarhet, även om det är lätt att komma i kontakt med både sälar, pingviner och sjöfågel.

MÖTS AV ETT KRYSSNINGSFARTYG

På andra sidan viken i Whalers Bay ligger vattenbåtarna nersjunkna i lavastranden. Gamla trävrak, tio tolv meter långa med en alldeles egen historia. Det var dessa båtar som fungerade som små tankbåtar med färskvatten till valfångstbåtarna. Vattenbåtarna, rester av trätunnor och givetvis de stora rostiga vattenkokarna är de mest påtagliga lämningarna som vittnar om tiden när valfångststationen Hektor hade sin storhetstid.

Vi går tillbaka till jollen. Mötet med Deception är

över. Fyra, fem timmar räcker för att inse en hel del om livet på stationen Hektor.

– Deprimerande, säger en i vår besättning vid eftermiddagsfikat ombord.

– Fascinerande, tycker en annan.

Vår melankoliska stämning bryts av en märklig syn.

In genom sundet Neptunes Bellow glider det stora kryssningsfartyget Nordnorge från Narvik. 150 norrmän och lika många svenskar är på kryssning i Antarktis. För dem är det dags att besöka Deception.

STOR KULTURKROCK

Vi får kontakt med Nordnorge via VHF-radion.

Kaptenen låter meddela att vi är välkomna ombord.

För oss ombord på Pelagic Australis, som har varit långt söderut bland isbergen och packisen i Weddelhavet utan fungerande värmare och sötvattendusch, är invitationen mycket välkommen.

Vi får våra varma duschar och tar till och med en drink i baren samtidigt som vi ser hur gästerna från Nordnorge går omkring på ön. Vi njuter av lyxen ombord men inser också att kulturkrocken är lite väl stor för oss.

När alla turister vandrar omkring på stranden är magin på Deception som bortblåst. Men vem är jag att tycka så? Ett besök på Deception är något speciellt, oberoende om man seglar dit eller kommer med ett kryssningsfartyg. ★

”Kulturkrocken är lite väl stor för oss”